

"רועה ללא עדר": שר החוץ לפיד כמשל

מאת ד"ר רפאל בוכניק-חן

מבט מבס"א מס' 2,124, 16 באוגוסט 2021

תקציר: בעוד שר החוץ יאיר לפיד מוביל מפנה במדיניות החוץ הישראלית, נשאלת השאלה אם נוהלה עבודת מטה מקצועית טרם שנתן פומבי למתווה המדיניות הפרוגרסיבית שלו באורח המחייב את ישראל בזירה הבינלאומית. שתיקת רה"מ נפתלי בנט נוכח ה"מהפך" המסתמן במדיניות החוץ מעיד על תרבות פוליטית קלוקלת. היה ראוי שרה"מ הטרי יפנים את קביעתו של דוד בן-גוריון כי "ראש ממשלת ישראל חייב להיות גם שר חוץ בפני עצמו".

מדיניות חוץ הינה מרכיב בלתי נפרד מהמארג האסטרטגי של מדינה שבמסגרתו שלובים זה בזה תחומי החוץ והביטחון הלאומי. המדובר במקבץ כללי עשה ואל תעשה, פרי חשיבה בינארגונית המתווה קווים מנחים לעשייה הדיפלומטית. הכרחי לפיכך שמדיניות זו תשען על משנה-סדורה, שסטייה ממנה תחייב עבודת מטה רצינית ומוסמכת לצורך התאמתה למציאות המשתנה.

האמרה המיוחסת למזכיר המדינה האמריקני לשעבר הנרי קיסינג'ר לפיה לישראל אין מדיניות חוץ אלא רק מדיניות פנים מציבה מראה בפני מקבלי החלטות בישראל. מטבע הדברים קביעתו של קיסינג'ר הייתה מוגזמת ובמידה רבה גם פוגענית, אך אין להתעלם מהעובדה שהפוליטיקה הישראלית לדורותיה תרה אחר האיזון הנכון בין שיקולי פוליטיקה פנימית לבין שיקולי מדינאות.

בראיון שהעניק בשנת 1965, טען דוד בן-גוריון כי "ראש ממשלה ישראלי חייב גם להיות שר חוץ בפני עצמו. יחסי החוץ, כמו ענייני הביטחון, הם נושאי מפתח של ממשלה, והם עלולים להיות מושפעים מהחלטה נכונה או שגויה של הדרג הפקידותי... בענייני חוץ רציתי לדעת במדויק מה קורה בכל אחת מבירות העולם". לדבריו -

יחסים עם מעצמות זרות עלולים להיות מושפעים מתשובה "מטופשת" לפנייה של ממשלה זרה! טבעי הדבר. לכן כי הייתי מעוניין לדעת את כל המתרחש במשרד החוץ... אם ממשלות זרות נקטו בפעולה או הצהירו הצהרה או אימצו מדיניות שהיה בהן כדי להשפיע על ישראל, ראיתי זאת כחובתי ואחריותי לקבל החלטה על תגובתנו בהקשר זה! מכל מקום, ברור כי סוגיות קרדינליות הובאו להחלטת הקבינט.

הוא התייחס גם לעבודת המטה ההכרחית טרם קבלת החלטות במישור מדיניות החוץ. לדבריו -

למומחה, יהיה זה יועץ בכיר לקברניטי הממשלה או למשרת ציבור רם-דרג, נודע משקל משפיע גובר והולך במדינה מודרנית. אולם ההחלטה המהותית לגבי המדיניות נתונה לממשלה הנבחרת. מתפקידה לעצב את המדיניות ולקבוע את יעדיה... בחברה מפותחת ומנוהלת היטב, עם שירות ציבורי מיומן ומומחיות טובה, על המומחים להציג בפני הקברניטים דרכי פעולה למימוש מיטבי של מדיניותם. מחובתם של המומחים, להפנות תשומת לב לכל סיכון או חיסרון העלולים לנבוע ממימוש מדיניות זו. מכל מקום, ברור כי זכות המילה האחרונה שמורה לדרג המדיני.

כאשר ישראל השתעשעה באימוץ מדיניות חוץ של אי-הזדהות (בשנים 1949-50), כתב מנכ"ל משרד החוץ אז וולטר איתן:

מדיניות החוץ הישראלית אינה מדיניות של ניטרליות צרת אופק האומרת: אין לעשות דבר למורת רוחו של המערב או של המזרח, ובמקרה של ספק – אין לעשות מאומה, וחסל. אמת, אין ישראל ששה להסתבך ללא צורך באותם עניינים שבין מזרח למערב אשר אינם נוגעים לה. מאידך, לא תהסס ישראל להטיל את קולה בארגון האומות המאוחדות נגד המזרח או נגד המערב, אם טובתה תחייב זאת, או אם יחייבו זאת ציווי מצפונה והכרתה המוסרית.

ניהול מדיניות החוץ הוא אפוא מאפיין ערכי של מדינה מתקדמת המחייב ניווט זהיר והתאמות מתבקשות לנסיבות המשתנות. מה שמעצמת-על כארה"ב יכולה להרשות לעצמה, קרי - לבצע מהפך תפיסתי כפועל יוצא של משטר דו-מפלגתי, ספק אם תוכל לעשות מדינה קטנה, דוגמת ישראל, שממשלתה, הנוכחית לפחות, היא תצריך של מפלגות מרובות בעלות אידיאולוגיות מקוטבות.

קבלת החלטות בתחום מדיניות החוץ מסתמנת כאחד הכלים החשובים ביותר העומדים לרשות מדינה לשימור וביצור אינטרסיה הלאומיים. לפיכך, כאשר שר החוץ לפיד מוביל קו של מפנה במדיניות החוץ הישראלית, כבר מימיה הראשונים של הממשלה, יש לתהות האם בכלל נדרש השר לעבודת מטה מקצועית ולהערכת מצב מתכללת טרם מתן פומבי לקווי המתאר של מדיניותו, באופן שיש בו כדי לחייב את ישראל בזירה הבינלאומית. העדרו של תהליך חשיבה סדור, חזקה שיוביל לנסיבות של שטחיות ושליפה מהמותן, באופן שינחיל רושם כאילו ישראל מתנערת בהינף יד מיסודות מוסדיים מסורתיים שהנחו אותה לאורך שנות-דור; בכך גם יגרם נזק הסברתי ותדמיתי באופן שיעניק רוח גבית לתנועות חרם שונות, שיטענו כי צדקו בביקורתן על ישראל.

זאת ועוד. סוגיה בפני עצמה היא מידת מעורבותו של רה"מ בנט - איש ימין שמרני על-פי מצעו הפוליטי - ולא פחות מכך, מידת הזדהותו עם ה"רוח החדשה", הפרוגרסיבית במאפייניה, הנושבת מכיוון שר החוץ בממשלתו.

אמרה המיוחסת למדינאי הצרפתי ז'ורז' קלמנסו, ראש ממשלת צרפת בשלהי מלחמת העולם הראשונה, מגלמת תובנות שכוחן יפה לתחום קבלת החלטות אסטרטגיות: "מלחמה היא עניין רציני מדי מכדי שתושאר בידיהם של גנרלים". כאשר בממשלת ישראל הנוכחית נהנה שר החוץ, בשל מעמדו הפוליטי הבכיר כראש המפלגה הגדולה בקואליציה, ממרחב פעולה בלתי מוגבל המנוצל על-ידו להתאמת מדיניות החוץ של ישראל להשקפת עולמו, הרי שמהו יסודי לקוי בשיטה, שמאפייניה מצטיירים כדורסניים.

שתיקת רה"מ בנט נוכח הנאמר לעיל, ואמירת ההן הצייתנית של צמרת משרד החוץ, מרמזות על תרבות פוליטית בעייתית במקרה הטוב, ועל סממני דיכוי מחשבתי במקרה הגרוע. לא פחות מדאיגה היא המגמה המסתמנת לדחיקת רגלי המל"ל כגורם מטה בכיר המעורב בסוגיות מרכזיות בתחום מדיניות החוץ, איתות נוסף להדרת רה"מ מהעשייה הדיפלומטית.

כך או אחרת, אנו עדים לתופעה בעלת מאפייני אנומליה, שאין לה כמעט אח ורע בניהול היחסים הבינלאומיים במדינות מתוקנות, כאשר "חשבוונאות" קואליציונית מסתברת כבעלת היזק לאינטרסיה האסטרטגיים של המדינה .

תוך שהוא זוכה לתשואות עידוד מתקשורת המיינסטרים הישראלית הפרוגרסיבית ממנה הגיע, לא מן הנמנע שההספק המשמעותי של שר החוץ לפיד בתוך זמן כה קצר אינו אלא מבוא למהפכות נוספות במדיניות החוץ הישראלית.

שומה אפוא שהממשלה תשכיל להפנים את הלקח שהפיק בן-גוריון לפיו ראש ממשלה ישראלי חייב גם להיות שר חוץ בפני עצמו. חייב ולא רשאי, על כל המשתמע מכך, במטרה למנוע החלטות נמהרות ובלתי אחראיות .

* אל"מ (מיל") ד"ר רפאל בוכניק-חן מומחה לענייני המזרח התיכון ויחסים בינלאומיים. שירת 26 שנים בחיל המודיעין. כיהן שלוש שנים במשרד ראש הממשלה ובמשרד הביטחון. כיום חוקר בכיר במרכז בס"א.